

Борислав ВУЈИЋ

ДОПРИНОС ПОЗАДИНЕ ФРОНТУ

Ваљево и околина ослобођени су септембра месеца 1944. године. Поред организовања војних и цивилних власти, приступило се и стварању друштвено-политичких организација. То је било организовано на веома широкој основи. У Ваљеву су формирани Окружни комитет КПЈ, Срески комитет, Месни комитет, Окружни, Градски и Срески одбор ЈНОФ-а (Јединственог народно-ослободилачког фронта), Окружни, Срески и Градски одбор АФЖ-а (Антифашистичког фронта жена), Окружни, Срески и месни Комитет СКОЈ-а (Савеза комунистичке омладине Југославије) и Окружни, Срески и Месни одбор УСАОС-а (Уједињеног савеза антифашистичке омладине Србије). У селима, насељима, реонима, квартовима, засеоцима, осниване су партијске ћелије, одбори ЈНОФ-а, АФЖ-а, УСАОС-а, скојевски активни¹⁾.

Ваљевски округ био је једно ванредно добро организовано подручје. Акције које су тада спровођене, по организованости и по успесима, по резултатима, иду такоређи до савршенства. Сви активисти, а било их је неколико хиљада, не гледајући на време и свој посао, чинили су све што се од њих тражило. Може се мислити какво је то време било кад је секретар Окружног комитета КПЈ заказивао састанак у 4 часа ујутру да би се прорадио неки материјал, јер је све друго време било попуњено састанцима и другим активностима. Редак је члан било којег комитета који је дневно ишао на мање од пет састанака. Све је то било лако, јер је земља била порушена, фронт се лагано удаљавао од Ваљева, али су борбе трајале читавих осам месеци после ослобођења Ваљева. А велики број грађана Ваљева и околине отишао је у Народно-ослободилачку војску, па се о њима и о другим војницима морало водити рачуна.

О овим акцијама остало је мало писаних података. Наравно, све акције и сви резултати нису могли бити забележени, иако се на евиденцију обраћала велика пажња. Ради тога подаци који ће у овом напису бити изнети, иако су тачни, представљају само део онога што се урадило, а урадило се много.

Акције су биле најпре уперене на помоћ фронту и имале су свака своје име. У периоду јануар-фебруар 1945. године омладина ваљевског округа имала је такмичење са омладином Војводине у прикупљању прилога за борбе на фронту, за пострадале крајеве, за болнице и за давање крви за рањенике.

У том такмичењу прикупљено је:

I за борце на фронту:

2200 пари чарапа, 120 пари рукавица, 120 џемпера 80 шалова и 1300 пакета²⁾.

II за пострадале крајеве

25.810 кгр. пшенице, 22.455 кгр. кукуруза, 21.945 кгр. пасуља, 16.089 кгр. кромпира, 648 кгр. брашна, 1977 кгр. лука, 395 кгр. масти и 731 кгр. сланине.

III за болнице

1.500 пакета, 600 пешкира, 200 пари чарапа, 20 џемпера, 50 чаршава, 20 јастука, 12 филмова, 375 пилића, 100 кгр. сланине и 2000 комада јаја. За рањенике у болницама дало је крв 160 омладинаца. На уређењу болница и касарни омладина је дала 8717 радних часова³⁾.

Омладински батаљон на Руднику исекао је 1555 просторних метара дрва, а у акцији је учествовало 130 омладинаца⁴⁾.

Од 20. новембра 1944. године (тј. од Првог конгреса УСАОС-а) до 15. фебруара 1945. године у округу ваљевском одржане су 1583 конференције и дато 389 приредаба.

Омладинке трећег кварта у Ваљеву (Љубостиња) исплеле су 17 пари чарапа и 2 пуловера. У кафани „Босна“ одржана је приредба 10. марта 1945. године, па је сав приход у износу од 12.300 динара употребљен за куповину пакета за рањенике.

На фронт, 17. ударној дивизији послато је 30 пакета.

Две омладинке из IV кварта (Љубица Николић и још једна) однеле су и лично предале у Шиду на фронту пакете борцима III пролетерске крајишке бригаде.

У оквиру Светске омладинске недеље од 21. до 28. марта 1945. године радило је на акцијама 26.263 омладинца и омладинки. Поправљено је 46 километара путева, 32 км. канала, са 1386 плугова узорано 895,3 ха земље, изриљано 8,5 ха, поправљено 77 мостова, засуто 220 бара, засејано 719 леја лука и 7828 кгр. семена, огрнуто 8 винограда, исечен 1 ха шаровине, извучено из рушевина и сложено 648 кола цигле, уређено 17 травњака, извађено 350 кгр. шаргарепе, очишћено 10 бвнара и чесми, исечено 68,5 просторних метара дрва, засађено 2168 воћки, одредено 77 кгр. вуне, исплетено 442 пара чарапа, окречено 105 домова, одиграно 11 утакмица, дато 86 приредаба, одржано 426 конференција, зборова и митинга, издато 14 зидних новина, одржане 102 комеморације, уређено 168 гробова палих бораца, помогнуто 76 партизанских породица. Дакле, једно обиље разноразних акција, које је могла да пружи само разиграна машта омладинских руководилаца и омладина која је до последње испуњавала директиве својих руководилаца. У истој недељи скупљено је за УСАОЈ 1.668.412 динара добровољних прилога.

У току акције прикупљено је:

I за пострадале крајеве

11.905,5 кгр. пасуља, 9755,5 кгр. пшенице 3516 кгр. кромпира, 596 кгр. лука, 137,6 кгр. сланине, 28.399,5 кгр. кукуруза, 91 кгр брашна, 16,8 кгр. масти, 8,5 кгр. сира, 58 кгр. сувих шљива, 9 џемпера, 2 пешкира, 3 јастука, 2 пара мушког веша и 6 пари чарапа.

Грађони Ваљева си транспарентима иду на збор 1945. године

II за рањенике

11.626 комада јаја, 73,5 кгр. сувих шљива, 2,5 кгр. масти 112 л. млека, 37 кгр. сланине, 24 кгр. сира, 8 кгр. јабука, 13 кгр. колача, 9 кгр. резанаца, 1,5 кгр. меда, 100 комада цигарета, 9 кгр. поховане пилетине, 4 кгр. кајмака, 5 покривача, 27 пари чарапа, 59 пешкира, 11 јастучних навлака, 1 чаршав и 1 пар рукавица.

Борцима, рањеницима и ударницима на Руднику и Црном Врху послато је 1600 пакета.

Антифашистички фронт жена није био ништа мање активан. Разлога за то има више. Многе мајке, сестре и жене имале су на фронту мужа, брата, сина, па није никакво чудо што су се онолико залагале. Међутим, још за веће дивљење је ентузијазам оних жена у селу и у граду које нису имале никога на фронту, често потпуно усамљене, без никога свога. Њима је овај и овакав рад причињавао посебно задовољство. Циљ је био преузвишен и на друго се није ни гледало.

У срезу ваљевском било је 54 одбора АФЖ-а. До половине фебруара 1945. године одржано је 160 ширих конференција са 8000 присутних жена.

Организација АФЖ-а преко свога чланства извршила је прање и рибање 5 болница.

Жене су прикупиле:

I за рањенике

600 сламарица, 322 јастучне навлаке, 275 јастука, 278 покривача, 155 кошуља, 113 гаћа, 564 пешкира, 42 м. платна, 146 марамица, 45 врећа, 295.102 динара, 3779 кгр. намирница, 214 кгр. воћа, 1823 јајета, 90 л. млека и 210 колача. Сваког дана по једна организација АФЖ-а носила је у болницу рањеницима ручак. Поред тога послато је у Чачак 20 кгр. и у Лозницу 26 кгр. колача, такође за рањенике. Жене су дале 4013 радних дана на дежурству и раду у болницама.

На овим пословима истакле су се Зора Миловановић, Гина Пиперска, Рада Бешлић, Вида Миливојевић, Ана Јалчан, Милица Перуничкић, Смиља Првуловић, Боса Матић, Лепа Васић, Стевка Петровић, Вера Марковић, Рада Шибалић и Петрија Ковачевић.

II за борце на фронту

643 пара чарапа, 40 џемпера и 30 пари рукавица.

ЈНОФ је преко народно-ослободилачких одбора (одбора народне власти) организовао прикупљање вуне. Та вуна је одмах предата организацијама АФЖ-а, а она је расподелила вуну по селима женама, које су је опреле.

Чланице АФЖ-а из Бранковине опреле су 30 кгр. вуне, жене из Лелића 137 кгр., из Јовање 93 кгр. и из Петнице 43 кгр.

Од тако одређене вуне чланице АФЖ-а из Ваљева исплеле су 4070 пари чарапа, 300 пари рукавица, 70 џемпера и 20 шалона. Рекордер

своје врсте постала је Нада Кораћ, удова Миљка Кораћа, трговца и старог социјалисте, убијеног од стране режима, 11. децембра 1938. године, на дан избора у Ваљеву. Она је имала сина Миладина у Срему на фронту, сина Здравка у немачком заробљеништву, а син Драган умро јој је за време рата, 1943. године. За кратко време Нада је исплела 80 пари чарапа, Богољубка Павловић из Тешњара исплела је 50 пари чарапа, Љубица Јовановић, Јулијана Ђопић, Добрила Лукић и Јела З. Петковић по 30 пари, Мила Пецељ 35 пари, Марија Костић 18 и Роса Шалић 14 пари.

За Божић је рањеницима однето 2.300 кгр. пакета. Да се не би стекло уверење да је организација АФЖ-а, као женска организација, стајала под неким јаким религиозним утицајем, мора се навести да је, на пример, војска из Ваљевског партизанског батаљона, 6. јануара 1945. године ишла за бадњак. Напред је ишао официр Петар Матић на белом коњу, за њим неколико војника, такође на коњима, за њима војна музика и на крају народ и војска неко на коњским колима, али више пешке. Војска је за ту свечану прилику дала велик број својих запрежних возила, али је то било недовољно да превозе до Јовање велики број заинтересованих грађана. Бадњак је сечен у црквеној шуми у Јовањи, чији свештеник не само да није сметао у сечењу шуме, него је и сваку помоћ указао да ова акција успе. Бадњак је свечано сачекао у дворишту зграде у којој је био смештен штаб Ваљевског партизанског одреда. Ту је, по старом православном обичају, служена врућа ракија, која је варена у казану наред дворништа. Ракију и шећер за врућу ракију обезбедио је лично командант команде места Грујо Боровчанин.

Жене VI реона — Тешњара однеле су у прихватну болницу смештену у зградама Средње пољопривредне школе у Ваљеву, 23. фебруара 1945. године обилан ручак за 500 рањеника. На припреми ручка нарочито су се истакле Марица Станковић, Мила Благојевић (о њеном мужу Александру, рекордеру у давању крви, биће речи касније), Деса Милићевић, Деса Лазић и Рајка Луковић. Тога дана Црвена Армија прослављала је 27. годишњицу оснивања, па је грандиозни ручак био приређен у славу овог великог празника.

Истог дана у Ваљеву је одржан и велики народни митинг посвећен дану Црвене Армије. Присутствовало је 12.000 грађана, а на митингу су говорили Јешко Ненадовић, Божа Божић и командант западне војне области. Са одушевљењем су саслушане речи Јешка Ненадовића о томе да је „близу дан када ћемо прославити пад Берлина и коначни слом крвавог фашизма“.

На дан 20. фебруара 1945. године рањеницима је однето 1300 кесица колача.

Организација АФЖ-а утицала је на своје чланство да мења неке навике и обичаје, од којих су неки чисто религиозног карактера. Тако је, на пример Загорка Чугуровић из Синђелићеве улице, чијег су сина 1941. године Немци стрељали, уместо парастоса свом мужу Радисаву, однела у болницу обилан ручак за 50 рањеника. Мајка Горица Величковић, српшене ученице III разреда трговачке академије, приложила је 5000 динара за рањенике уместо помена кћерки.

Марија-Мана Китановић, чији је син Милан првоборац и високи партијски функционер, убијен у кући Живана Ђурђевића из Балиновића, понудила је крв за рањенике, иако је тада имала 72 године. Наравно да је одбијена, што је на њу веома тешко деловало, јер је имала веома јаку вољу да поклони своју крв за другове њеног погинулог сина.

На дан 22. фебруара 1945. године формиран је Окружни одбор за прикупљање помоћи пострадалим крајевима. За председника је изабран Божа Веселиновић, за секретара и благајника Лела Васић, Риста Анђелић за магашнонера, а за чланове Лепа Марковић, Косара Матуновић, Грозда Ристивојевић, Илија Гојковић, Марко Грбић, Коста Пантелић и Милош Величковић. Поред овог одбора од раније је постојао и Окружни акциони одбор за хитну помоћ рањеницима. Посебни одбори оснивани су по потреби, да би се убрзао рад на хитним пословима, какви су, свакако, били помоћ рањеницима и пострадалим крајевима. Постојеће друштвене организације морале су сарађивати са овим посебним одборима и поступати по свим њиховим директивама.

Тако је Окружни акциони одбор за хитну помоћ рањеницима прикупио:

Из среза посавског (Обреновац): 1337 пари чарапа, 424 чаршава, 1026 кошуља, 474 покривача, 93 џемпера, 134 пара гаћа, 140 пари рукавица, 12 сламарица и 11 шалова;

Из среза колубарског (Мноинца): 932 пара чарапа, 761 кошуљу, 409 чаршава, 370 покривача, 383 џемпера, 289 пари гаћа, 27 јастука, 125 јастучних навлака, 122 пешкира и 4 марамице;

Из среза подгорског (Осечина): 1204 пари чарапа, 499 кошуља, 154 чаршава, 179 покривача, 166 џемпера, 281 пари гаћа, 47 пари рукавица, 22 сламарице, 2 шала, 286 пешкира, 117,5 м. платна, 11 појасева, 6 пари назувица, 4 порције, 14 кашика, 10 виљушака и 3 тањира;

Из среза тамнавског (Уб): 744 пари чарапа, 168 кошуља, 120 чаршава, 192 покривача, 36 пари гаћа, 26 сламарица, 229 пешкира и 196.700 динара и

Из среза ваљевског: 570 пари чарапа, 87 кошуља, 42 чаршава, 86 покривача, 30 џемпера, 56 пари гаћа, 35 пари рукавица, 27 сламарица, 3 шала, 376 пешкира, 176 јастучних навлака, 115 јастука, 72,85 м. платна, 15 назувица, 12 појасева, 3 кгр. вуне, 1,5 кгр. конца и 199.500 дин.

За борце на фронту сакупљено је: у срезу ваљевском 239.269 кгр. пшенице, 67.762 кгр. кукуруза, 57.974 кгр. зоби, 10.413 кгр. масти, 98.230 кгр. мяса, 170.862 кгр. сена, 92.973 кгр. сламе, 16.513 кгр. шаше, 23.700 кгр. пасуља, 58.686 кгр. кромпира, 3.272 кгр. лука, 527 кгр. вуне, 5.462 комада јаја, 1.556 кгр. сира, 318 кгр. кајмака, 21.160 кгр. хлеба и 404 кгр. купуса.

ЈНОФ учитеља среза ваљевског скупно је међу својим члановима 274.897 динара као своју помоћ рањеницима.

Грађани села Горња Буковица дали су за рањенике 169 пари чарапа, 78 кошуља и 34 ћилима.

Радомир Ђирић, ковач из Мајиновића, дао је за рањенике прилог од 25.000 динара, иако је имао свега 3 хектара земље и 16 чланова породице.

Милутин Јанковић из Стапара замолио је родитеље и они су му одобрили те је предао за рањенике пар веша, ћилим, чарапе, џемпер, чаршав и рукавице.

У Латковићу је за рањенике добијено 5 покривача, 58 кошуља, 24 џемпера, 29 чаршава и 47 пари чарапа.

Војислав Гавриловић из Ратковца поклонно је за рањенике комплетну постељину и пар веша.

Негован Бошњаковић из Голупца са себе је скинуо кошуљу и дао је као прилог за рањенике.

Милена Миловановић из Санковића поклонила је покривач, пар чарапа, џемпер и кошуљу.

Аиђа Вићентијевић из Дучића поклонила је кревет са постељином.

Основци тамнавског среза прикупили су 64.158 динара, 1.000 кгр. пшенице, 895 кгр. кукуруза, 300 кгр. посуља и 159 кгр. кромпира за пострадале крајеве; за рањенике 313 комада јаја, 14 кгр. сувог меса, 5,5 кгр. масти, 29 пилића, 5,5 кгр. колача, 242 пакета, 19 пари чарапа, 23 пешкира, 3 мараме, 1 кошуљу, 2 кгр. печења и 135 кгр. разних других намирница, а за Црвени крст: 145.147 динара, 69 пакета, 5,5 кгр. масти, 19.850 кгр. сланине, 7 кгр. сувог меса, 319 кгр. пшенице, 142,5 кгр. кукуруза, 176 кгр. пасуља, 115,5 кгр. кромпира, 5.400 кгр. лука, 2,5 кгр. резанца, 9,5 кгр. сира, 98 јаја, 3 ћилима, 1 јастучницу, 1 чаршав, 1 сламарицу, 2 пешкира, 3 јастука, 1 пар чарапа и 1 м. платна. У овој акцији истакле су се школе у Тврдојевцу, Врелу и Трлићу, док ученици школе у Бајевцу и Докмиру нису ништа прикупили.

Село Забрежје опремило је прихватну болницу у Забрежју са 51 креветом и опремом. Поред тога дато је рањеницима 16.670 obroka jela и 3.200 литара млека.

Сви ови огромни прилози дати су у једном по народ округа ваљевског, Србије и целе Југославије ванредно тешком моменту. Рат је још трајао, а окупатор и домаћи издајници тек што су истерани. И то после трогодишње масовне пљачке. На терену ваљевског округа налазило се још неколико стотина бивших четника, од којих је знатан део био активан и пљачкао становништво. Велики број дезертера такође се криво. Један део дезертера такође је учествовао у пљачкама. Гро младе генерације отишао је на фронт, тако да је у селима остало сасвим мало радне снаге. То је, ето, била слика села и осталих насеља у ваљевском округу у периоду од септембра 1944. до 15. маја 1945. године, дакле, до краја рата.

Данас када се сачињава преглед ових прилога, морамо се упитати. где је народ округа ваљевског држао ово силно богатство да му га окупатор и домаћи издајници не би за време рата покупили? Каква је огромна љубав била према војницима, рањеницима, пострадалим крајевима? Какав је био огроман допринос позадине фронту и колико је позадина учинила да се рат раније и успешно заврши?

Но, погрешило би се, ако се за овакве успехе не би одало дужно признање свим активистима који су у тим тешким часовима дали све од себе да се оволики прилози прикупе и да стигну до намењеног места (рањеника, бораца на фронту, пострадалих крајева). Ти активисти,

почев од чланова Окружног комитета КПЈ до последње чланице АФЖ-а испод Медведника дали су све од себе да се све ове акције успешно заврше.

И на крају да дамо неколико података о добровољним даваоцима крви који су своју крв дали како за наше рањенике, тако и за рањенике оних савезничких држава које су ратовале на нашем ратном попришту (СССР, Бугарска, Албанија).

Од 14. децембра 1944. до 3. марта 1945. године грађани су дали 44.250 литара крви; од 3. марта до 3. априла 77.725 литара и од 3. априла до 13. априла 1945. године 37.190 литара крви, најдрагоценије течности. И то у ком периоду времена? У периоду највеће глади, потхрањености и тешког живота! У то време дати нешто испод 16 (и словима шеснаест) вагона крви је податак који уопште не треба коментарисати. Али, знало се зашто се даје и за кога се даје! Огрешили бисмо се ако не бисмо навели једног од највећих ударника у давању крви (Замислите и на том послу било је ударника!) То је Александар — Аца Благојевић, кожар из Ваљева, који је давао одједном и по 650 грама крви. Он је дао укупно близу 50 литара крви. Њему је командант Трећег украјинског фронта совјетски маршал Толбухин послао личну захвалницу за крв коју је дао за совјетске рањенике.

НАПОМЕНЕ:

- 1) Већ у фебруару 1945. године било је 161 актив СКОЈ-а са 1243 члана у округу ваљевском, а у Ваљеву 119 чланова у 12 актива, од чега у „Вистаду“ 12 актива са 42 члана СКОЈ-а.
- 2) Сачуван је списак омладинки II реона (Брђана) које су дале 17 кгр. пакета за борце на фронту. То су Олга Грујичић, Лујза Гостенчник, Милица Обреновић, Радмила Радаковић, Надежда Петковић, Милена Марковић, Марија Малешевић, Негосава Ивановић, Јованка Бојичић, Ленка Миленковић, Десанка Пантелић, Милева Рогановић, Вера Радосављевић, Бранка Бојић, Борка Софронић, Зора Нешић и Љубица Обрадовић.
- 3) У тим акцијама најбоље резултате постигли су омладина среза посавског, омладина села Кључ (код Мионице), Осечине (чија је омладина неколико дана без смене неговала рањенике XIV корпуса НОВЈ), Клинаца, војне фабрике „Вистад“ у Ваљеву, пионери и култура екипа у Ваљеву. Као најбоља, омладина среза посавског добила је прелазну заставицу.
- 4) Ова радна акција почела је 22. фебруара 1945. године и трајала је укупно 10 дана. Омладинци су за акцију морали обезбедити и понети секиру, ћебе, веш и судове за храну. Омладинска организација била је дужна да им за време трајања акције обезбеди само храну и стан. Она је то и учинила.
Извор: Комплет листа Све за победу Ваљево, за 1945. годину и личне забелешке са састанака из 1944/45. године у Ваљеву.